

Demokraattisen yhteiskunnan antropologiaa

JUHA PARTANEN

Alain Ehrenberg on hyvin ranskalainen sosiologi. Joitakin hänen teoksiaan on käännetty italiaksi ja espanjaksi, ei lainkaan englanniksi tai saksaksi. Hänen ranskalaista yhteiskuntaa koskevien tarkastelujensa johtajatuksena – Norbert Eliaksen tavoin – on näkemys, että nykyisessä jälkimodernissa yhteiskunnassa jokaisella ihmisellä, sosiaalisesta asemasta riippumatta, ei ole vain oikeus, vaan myös velvollisuus toteuttaa itseään, kehittää yksilöllisyyttään, osoittaa aloitteellisuutta ja toimia itsenäisesti, näkyä muiden ihmisten silmissä. Ihmisen on luotava oma historiansa sen sijaan, että hän alistuisi sosiaaliseen kohtaloon. Oltava Friedrich Nietzschen suvereeni yksilö, ”vain itsensä kaltainen”. Taakse ovat jääneet ajat, jolloin ihmisten valtaenemmistön oli pakko alistua vallitseviin normeihin, asettua omalle paikalleen yhteiskunnassa, kansalaisena ja yksityisenä henkilönä. Demokraattinen yhteiskunta tuottaa uudenlaista, henkilökohtaiseen vapauteen perustuvaa sosiaalista järjestystä. Kyse on muutosprosessista, joka on toteutunut Ranskassa – ja tietenkin monissa muissakin maissa – 1960-luvulta lähtien ja ilmennyt monin tavoin yhteiskunnan rakenteissa ja instituutioissa sekä ihmisten käyttäytymisessä. Mutta vapaudella on hintansa: epävarmuus, turvattomuus, tunne tukipisteiden menettämisestä. Se panee minuuden kovalle koetukselle, tekee meistä haavoittuvia. Se tuottaa voimattomuutta ja psyykkistä kärsimystä. Yksilöllistymisen laajentaa oman toiminnan aluetta; se problematisoi rajat, jotka erottavat oman toiminnan muiden ihmisten toiminnan alueista, se siirtää rajaa yksityisen ja julkisen välillä.

Tämä ei sinänsä ole kovin omaperäistä. Jälkimodernin yhteiskunnan aikalaismiinoja on tehty monenlaisista sosiologisista ja filosofisista lähtökohdista käsin. Mielenkiintoiseksi, pai-

koin suorastaan hauskaksi Ehrenbergin tarkastelut tekee tapa, jolla hän lähestyy monia ranskalaisen yhteiskunnan konkreettisia ilmiöitä. Kyse on nyky-yhteiskunnan antropologisesta tarkastelusta, samaan tapaan kuin Clifford Geertz on tarkastellut balilaisia kukkotappeluita ja Roberto da Matta brasilialaista karnevaalia yhteiskunnan rakenteiden ja arvojen ilmaisuna. Ehrenberg haluaa tarkastella poliittisen filosofian kysymyksiä arjen ilmiöiden lävitse, ei demokratiaa poliittisena järjestelmänä, vaan tapana järjestää suhteet itseemme ja toisiimme.

* * *

Teoksessa *Suorittamisen kultti* (Le Culte de la performance, 1991) tarkastelun kohteina ovat urheilu, kulutus ja yritysmaailma. Epäpoliittisena ja joustavana instituutiona urheilu on parisataavuotisen historiansa aikana täyttännyt moninaisia tarpeita: se on istuttanut kuria, järjestystä ja yhteishenkeä englantilaisten yliopistojen opiskelijoihin, tarjonnut viihdettä yläluokalle, parantanut sotilaiden fyysistä kuntoa, palvellut valtioiden ja poliittisten järjestelmien, yhtä lailla fasismin kuin sosialismin, ideologisia tavoitteita. Nytemmin siitä on tullut, median tuella, suuri spektakkelikeli. Urheilun eri lajeja hallitseva yhteinen logiikka, sen kulttuurinen merkitys on siinä, että se on ainoa sosiaalinen toiminta, jossa yhdistyvät näkyvästi kilpailu ja oikeudenmukaisuus. Kaikki kilpailijat ovat samalla lähtöviivalla, säännöt ovat kaikille samat, kilpailun tulos voidaan ratkaista tarkasti mitaten tai verraten luotettavasti arvioiden. Urheilu tarjoaa kuvitteellisen ratkaisun demokraattisen yhteiskunnan keskeiseen ongelmaan. Uskomme tasa-arvoon, mutta tiedämme, että yhteiskunta on organisoitunut hierarkki-

sesti ja tuottaa jatkuvasti eriarvoisuutta. Urheilu ei suinkaan kuvasta sosiaalista todellisuutta, mutta se tarjoaa yhteiskunnalle konkreettisen tavan esittää itsensä tasa-arvon myyttisenä spektakkelina, oikeudenmukaisuuden toteutumisena kilpailun kautta.

Kuluttamiseen kohdistuvan moralisoivan kritiikin perinteisiä kohteita ovat olleet porvarillinen kerskakulutus ja työväenluokan passiivinen perhekeskeinen kulutus. Tarkastellessaan sen luonteessa tapahtuneita muutoksia Ehrenberg keskittyy kuvaamaan Le Club Méditerranéen, tunnetun matkailualan yrityksen, menestystarinaa. Le Club Med on 1950-luvun alusta lähtien tarjonnut keskiluokkaistuvalla Ranskalle uudentyyppistä lomailua omissa lomakylissään. Se on ollut edelläkävijä, jonka toiminta-ajatukset ovat toteutumassa muussakin kulutuksessa. Meren ja auringon lisäksi lomakylät ovat tarjonneet asiakkaille mahdollisuuksia monenlaisen puuhailuun, eri liikuntamuotojen ohella luovia harrastuksia, tee se itse -taitojen harjoittamista ja puutarhanhoitoa ja jopa tutustumista tietokoneen käyttöön. Asiakkaiden vaatimusten kasvaessa valikoimaa on laajennettu. Olennaisinta Le Club Medin toiminta-ajatuksessa ovat uudentyyppiset sosiaaliset suhteet: yhteiset ateriat ja illanvietot, yleinen sinutelu ja tietty rentous, helpous tutustua uusiin ihmisiin. Kylien vasemmistolaiset perustajat, innokkaita uimareita, halusivat tarjota omaa, hie-man boheemista elämäntapansa muillekin ihmisille. Kylien henkilökunnalle työ ei ole ammatti vaan elämäntapa, ohjaajiksi valikoituu ihmisiä, jotka eivät viihdy normaalissa työelämässä. Eivätkä lomailu ja vapaa-aika ole enää pelkkää joutilaisuutta, kuluttaja ei ole pelkkä tavaroiden ja palvelusten vastaanottaja, vaan aktiivinen itsensä toteuttaja. Jokainen voi siinä kokea oman ainutlaatuisuutensa ja tasa-arvoisuutensa. Uuden kulutustyylin luonnetta ilmentää parhaiten pientietokone, jota voi käyttää lukemattomin omakohtaisin tavoin. Internetin myötä siitä on tullut myös ihmissuhteiden väline, jonka avulla olemme siirtymässä kulutusyhteiskunnasta kommunikaation yhteiskuntaan.

Kapitalistisia teollisuus- ja liikeyrityksiä on aikojen kuluessa johdettu monenlaisten oppien ja organisaatioiden avulla. Sotilaskurista ja patruunavallasta siirryttiin taylorismin ja fordismin mukaiseen tieteelliseen liikkeenjohtoon, 1930-luvun ihmishuonekoulukunta nosti esiin sosiaalisten suhteiden merkityksen, sittemmin työnte-

kijöitä on sitoutettu yritykseen psykologisin, taloudellisin (osuus tuloksesta) ja institutionaalisin (edustus hallintoelimissä) keinoin. Hierarkiat ja byrokraattiset johtamismenetelmät ovat edelleen useimpien yritysten arkea, mutta työkuri ei ole enää työn tuottavuuden perusta. Kilpailun kiristymisen globalisoituvilla markkinoilla edellyttää tuotantomenetelmien ja laadun parantamisen, tuoteinnovaatioiden, valikoimien laajentamisen ja tuotteisiin liittyvien palvelujen kehittämisen ohella myös uudentyyppistä työtehtävien organisointia, työntekijöiden jatkuvaa koulutusta ja tehostuvaa työnohjausta.

Tässä kilpailun yhteiskunnassa yrittäjästä on tullut tehokkuuden ja menestyksen tunnushahmo, aikamme sankari. Yrittäminen merkitsee riskien ottamista epävarmuuden ja kompleksisuuden hallitsemassa maailmassa. Yrittäjä tarjoaa mallin jokaiselle, sosiaalisesta asemasta riippumatta. Toimihenkilö, työläinen, työtön: jokaisella on oltava oma juttu, henkilökohtainen projekti oman potentiaalinsa kehittämiseksi. Nyt vaaditaan sääntöjen noudattamisen asemasta joustavuutta, sopeutumiskykyä, reaktionopeutta. Hyvinvointivaltion tarjoamat turvakuut ovat kuihtumassa, sosiaalittöön tavoitteena on antaa kaikkein huonoimmassakin asemassa oleville mahdollisuudet osallistua kilpailuun ja ottaa vastuu omasta elämästään. Jos olet jäänyt työttömäksi, perusta oma yritys – ajatus, jota vielä parikymmentä vuotta sitten pidettiin naurettavana.

* * *

Teoksessa *Epävarma yksilö* (L'individu incertain, 1995) Ehrenberg tarkastelee huumeiden käyttöä ja televisiota. Huumeet ilmaantuivat ranskalaiseen nuorisokulttuuriin 1960-luvulla samaan tapaan kuin muissakin länsimaissa. Nuoriso itsenäistyi ja näyttämölle astuivat ikäluokat, jotka olivat kasvaneet runsauden yhteiskunnassa ja yleisen hyvinvoinnin toivossa, etsien identiteettiään ja vahvoja elämyksiä. Ideologisesti sävyttyneen ja kapinoivan hippivaiheen jälkeen huumeiden käyttö on diversifioitunut (moninaistunut) ja banalisoitunut. Tilannetta ovat komplisoineet aidsin leviämisestä aiheutuvat riskit, ns. uudet addiktiot – syömishäiriöt ja riippuvuudet, joihin ei liity aineiden käyttöä – sekä psykofarmakoiden lisääntynyt kulutus. Ranskan virallinen huume-politiikka perustuu edelleen täyskieltoon ja vuonna 1970 säädettyyn käytön rangaistavuuteen. He-

roinistien ylläpitohoito on laajentunut sitkeästä poliittisesta vastustuksesta huolimatta.

Pohtiessaan huumeiden käytön ja yleisemmin riippuvuusilmiöiden luonnetta Ehrenbergin lähtökohtana, hieman toisin kuin amerikkalaisilla tai pohjoismaisilla huumeongelman pohdiskelijoilla, on yksityisen ja yhteiskunnallisen rajankäynti, jännite omasta elämästä määräämisen ja yhteiskuntaan kuulumisen, kansalaisuuden välillä. Vahvan, aktiivisen kansalaisuuden ideologia on kuulunut perinteisesti ranskalaiseen ”republikaaniseen” ajatusmaailmaan de Tocquevillen ajoista lähtien. Yksilönvapaus saa positiivisen merkityksen vain silloin, kun siihen yhdistyy toimintaa, joka tuo esiin yksilön kuulumisen yhteiskuntaan. Yksilöllistymisen voimistuessa kysymys yksilönvapauden rajoista on saanut entistä enemmän kantavuutta. Kun käyttäjä tulee riippuvaiseksi aineestaan, hän uppoaa omaan maailmaansa, ”masturboi minuuttaan”. Se merkitsee, että hän kadottaa kriittisen etäisyyden itseensä ja lakkaa olemasta yhteiskunnan jäsen. Narkomaani on antisubjekti, addiktio on kadonneen subjektin kaipuuta. Huumeongelma on Ehrenbergille pikemmin kansalaisuutta kuin kansanterveyttä koskeva ongelma. Tässä suhteessa hänen ajattelunsa muistuttaa aasialaisten yhteiskuntien tapaa ymmärtää huumeongelman luonne.

Virallisen huumeepolitiikan suhteen Ehrenberg on hyvin kriittinen. Käytön rankaiseminen ei ole ollut toimiva ratkaisu, politiikan käytäntö huojuu epäjohtonmukaisesti rikosoikeudellisten ja humanitaaristen toimien, hoidon ja rankaisemisen välillä. Se sivuuttaa lukuisten tutkimusten osoittaman tosiasian, että huumeita käytetään monin eri tavoin, eikä tämä suinkaan riipu käytetävästä aineesta. On raskaiden huumeiden kevyttä, hallittua käyttöä ja keveiden huumeiden raskasta käyttöä. Yhteiskunnan ”mustissa aukoissa”, joissa toimivia elämisen ratkaisuja ei ole näköpiirissä, huumeet lievittävät hätää ja ahdistusta, hyväosaisten nuorten ihmisten piirissä niiden käyttö luo sosiaalisia siteitä ja toimii myös dopingin tapaan, stimuloiden toimintaa ja vahvistaen yksilön kykyä vastata elämänsä haasteisiin. On tunnettava huumeiden erilaiset käytöt, arvioitava niihin liittyvät riskit, harvennettava tilanteita, joissa ne ovat lähin käsillä oleva ratkaisu elämisen ongelmiin. Rikosoikeudellisen kontrollin asemesta on nojaututtava epävirallisiin kontrollin muotoihin, käyttäjän itsekontrolliin ja hänen lähiympäristönsä (työ, perhe, ystävät) harjoittamaan sääte-

lyyn. Huumeiden käytön suhteen on toteutettava samankaltaista politiikkaa kuin nykyään seksin suhteen, kriteerinä siitä aiheutuvat riskit itselle ja toisille, ei laissa vahvistetun normin mukainen käyttäytyminen. Seksien muodot saavat ihmiset itse valita, mutta pakottamisen ja väkivallan suhteen olemme tulleet aiempaa herkemmiä.

Televisio on Ranskassa monien muiden maiden tapaan muuttunut valtiollisesta, kansanvalistusta ja kansalaiskasvatusta harjoittavasta instituutiosta kaupalliseksi, joukkoviitteeseen painottuvaksi, perhekeskeisille kuluttajille suunnatuksi apparaatiksi. Ehrenberg pitää sitä eräänlaisena yhteiskunnan peruutuspeilinä; ohjelmissa nousevat esiin asiat, jotka ovat jo banalisoituneet muualla yhteiskunnassa. Juuri tämän vuoksi televisio valaisee yhteiskunnan tilaa.

Tarjonnan monipuolistuessa television katsoja on vapautunut alkuaikojen naiivista ihastuksesta, varietee-ohjelmien fantasiamailma, strassit ja paljetit eivät enää vetoa katsojiin kuten aiemmin. Kun jokainen on oman elämänsä sankari, ei ole tarvetta etäisiin sankarihahmoihin samastumiskohteina. Televisiosta on tullut interaktiivinen, välitön katsojapalaute on osa monien ohjelmatyyppien käytäntöä. Ehrenberg on erityisen kiinnostunut tosi-tv:stä, ohjelmista, joissa tavalliset ihmiset kertovat intiimeistä ongelmistaan televisiostudiossa. Nämä ovat nykyään television populaaria ydinohjelmistoa, joka ei informoi eikä tarjoa näkökulmia, mutta vastaa tarpeeseen tulla tunnustetuksi, toimii yksilöllistymisen tukena ja apuvälineenä. Sen tehtävänä on vakuuttaa katsojat identiteettiongelmien ja henkisen kärsimyksen legitimitetistä. Se sanoo: Et ole yksin, meillä kaikilla on ongelmia ja niistä ei pidä vaieta, kaikki ovat epänormaaleja ja se on täysin normaalia. Tosi-tv tarjoaa lohtua, ei elämyksiä tai esteettisiä kokemuksia, se todistaa, että sosiaalisesti olemassa oleminen on näkyvillä olemista ja että jokaisella on oikeus tähän.

* * *

Teoksen *Uupunut minuu*s (La Fatigue d'être soi, 1998) aiheena on depressio. Siitä on viime vuosikymmenien kuluessa tullut kaikkein useimmin esiintyvä mielenterveyden häiriö ja henkisen kärsimyksen muoto. Väsymys, estyneisyys, unettomuus, ahdistuneisuus, päättämättömyys, kyvyttömyys toimia: depression ilmenemismuodot ovat moninaiset, samoin psykiatrien ja psykolo-

gien pyrkimykset antaa sille selkeä määritelmä ja luokitella sen eri lajeja. Ehrenberg kuljettaa lukijaansa halki psykiatristen käsiteryteikköjen klasisesta melankoliasta alkaen. Näiden tarkastelujen punaisena lankana on Sigmund Freudin ja Pierre Janetin näkemysten vastakkaisuus. Freudin mukaan ilman elimellistä syytä olevien mielenterveyden häiriöiden perustana ovat yksilön sisäinen konflikti, hänen omien impulssiensa ja sisäistettyjen sosiaalisten normien ristiriitaisuus, siitä aiheutuva syyllisyydentunne ja ahdistuneisuus. Janet kehitteli teoriaansa lähtökohtranaan ajatus psyykkisen jännitteen alenemisesta, henkisestä puutos-tilasta. Freud oli syyllisyydentunteen, Janet riittämättömyyden tunteen teoreetikko. Freudin maailma oli tiukkojen sosiaalisten normien, ulkoisten auktoriteettien ja kurin hallitsema maailma. Se on jäänyt menneisyyteen. Sosiaalisten normien höllentyessä ja auktoriteettien kaatuessa, ihmisten vapautuessa toimimaan yksilöinä, lisääntyvien suorituspainoiden ahdistuessa heitä Janetin edustamat näkemykset ovat saaneet lisää kantavuutta. Depression yleistyminen on osoitus konfliktien merkityksen vähenemisestä, riittämättömyyden tunteiden kasvamisesta.

Mielenterveyden ongelmien ymmärtämiseen ja niiden hoitamiseen ovat merkittävästi vaikuttaneet 1950-luvulta alkaen uudet lääkevalmisteet, rauhoittavat lääkkeet ja antidepressantit, tunnetuimpana ja laajimmin käytettynä Prozac, ”onnenpilleri”. Niiden avulla voidaan säädellä aivojen välittäjäaineiden toimintaa ja siten parantaa depressiosta kärsivien ihmisten elämänlaatua. Olennaista muutosta merkitsee myös amerikkalaisten psykiatrien kehittänyt psyykkisten häiriöiden luokitusjärjestelmä DSM, joka oli alun perin tarkoitettu kuvaamaan psykoosia lievempiä mielenterveysongelmia. Aika ajoin laajennettuna ja revisioituna se on ehtinyt jo viidennen versioon. Tavoitteena on ollut poistaa eri psykiatristen koulukuntien käsitteellisistä ja terminologisista eroista johtuvat erimielisyydet psyykkisten häiriöiden luokittelemisessa ja päätyä diagnooseihin, jotka ovat arvioijasta riippumattomia. Tämä on merkinnyt rajoittumista häiriöiden havaittaviin ja yksikäsitteisesti kuvattaviin oireisiin. Kysymykset niiden taustalla vaikuttavan psyykkisen ongelman luonteesta ja syistä ovat jääneet sivuun; riittää, että oireet voidaan poistaa tai että niitä voidaan lievittää lääkityksen avulla.

Uusien psyykenlääkkeiden käyttöön ei aina-kaan toistaiseksi ajatella liittyvän samankaltais-

ta riskiä riippuvaiseksi tulemisesta kuin huumeiden käyttöön. Turvautuminen laajassa mitassa niihin nostaa silti esiin kysymyksiä, joihin ei ole valmiita vastauksia. Onko kärsimyksestä hyötyä? Onko mahdollista ja pitääkö erottaa tavalliseen elämään, arkeen kuuluva kärsimys patologisesta depressiosta? Hyväksymmekö sen, että keskuudessamme elää sairaita ihmisiä, joita ei pystytä parantamaan, mutta joiden oloa voidaan helpottaa farmakologisilla keinoin? Kuka on normaali? Saa-ko ihminen olla itseään parempi?

* * *

Edellä olen pyrkinyt esittelemään Alain Ehrenbergin keskeisiä näkemyksiä, lyhyesti ja tiivistysti. Tässä suhteessa olen hänen täysi vastakoh- tansa. Hänen kuvauksensa ranskalaisesta yhteis- kunnasta on geertziläistä sakeaa kuvausta; hän ei kaihda monisanaisuutta, tärkeiden asioiden tois- tamista. Kun lukee hänen tekstiään, voi miltei nähdä käsien heiluvan innokkaaseen gallialaiseen keskustelutyyliin.

Useat hänen kehittelemänsä teemat ovat to- ki tuttuja suomalaisestakin yhteiskuntakeskus- telusta, ja hänen erittelyjään on mahdollista lu- kea minkä tahansa jälkimodernin yhteiskunnan analyysina. Eräät piirteet tekevät kuitenkin hänen tutkimuksestaan leimallisesti ranskalaisen. Sellai- nen piirre on ennen muuta sosiaalisen siteen ko- rostaminen, Émile Durkheimin perinteen mukai- sesti. Ei ole minää ilman meitä.

Toinen piirre on valtion keskeinen asema yh- teiskunnassa. Ranskan perinteisen mallin mu- kaisessa demokratiassa ihmiset ovat yhtäältä yk- sityishenkilöitä, toisaalta valtion kansalaisia, jot- ka omat yksityiset etunsa sivuuttaen osallistuvat yhteiseen hyvään tähtäävään poliittiseen toiminta- an; valtio puolestaan pyrkii parantamaan hei- dän olojaan julkisten palvelujen ja kollektiivis- ten järjestelmien avulla. Valtio on ollut keskei- nen toimija yhteiskunnassa. Sosiaaliturvaa niille, jotka hoitivat asiansa, avustusjärjestelmiä niille, jotka eivät siihen kyenneet. Tämä perinne perus- tuu siis selkeään erotteluun kansalaisuuden ja yk- sityiselämän kautta toteutettavien tarpeiden välil- lä. Kansalaisuuden kautta voidaan tyydyttää tar- peet politiikan avulla, lakeihin perustuvassa kol- lektiivisessä toiminnassa. Tämä malli toimi vielä 1960-luvulla, voimakkaan taloudellisen kasvun ja edistysuskon vuosina. Ranska oli turvayhteiskun- ta, joka pyrki poistamaan eriarvoisuuden kärjis-

tyneimmät muodot, turvaamaan riskeiltä, poistamaan koulutuksen avulla syntyperän aiheuttamaa eriarvoisuutta.

Nyt tämä malli on joutunut kriisiin. Poliitiikan institutionaaliset muodot eivät ole enää pystyneet tarjoamaan uskottavia ratkaisuja yhteiskunnan ongelmiin ja usko hyvän yhteiskunnan utopioihin on haihtunut. Poliitiikka on henkilöitynyt – television lähikuva tuo poliitikon lähelle toisin kuin etäinen puhujakoroke – mutta ennen muuta kyse on siitä, että epävarmuuden kyllästä-mässä maailmassa poliitikon on tärkeämpää luoda uskottavuutta, vakuuttaa kansalaiset kyvystään tehdä asianmukaisia ratkaisuja ja reagoida kriiseihin kuin toteuttaa tiettyä ohjelmaa. Poliitiikan kyky antaa mielekkyyttä ja mobilisoida ihmiset toimintaan on kadonnut. Kansalaisosallistumisen asemesta jokainen joutuu ottamaan kantaakseen vastuita, joita julkinen valta ei pysty kantamaan. Oikeudenmukaisuuden nähdään toteutuvan kilpailun kautta, ei lakien nojalla.

Poliitiikka on silti hyvin keskeinen asia Ehrenbergin ajatusmaailmassa, ja hänen mielestään poliitiikan paljonpuhuttu kriisi on vain yhden poliittisen muodon ja poliittisen kulttuurin kriisi. Yksilöiden yhteiskunta edellyttää politiikkaa, joka moninaistaa yhteistoiminnan mahdollisuudet ja tekee näkyväksi yksilöiden keskinäisen riippuvuuden. Poliitiikan tehtävä yksilöiden yhteiskunnassa ei ole määritellä ja tuottaa yhteistä hyvää, vaan säädellä ihmisten välisiä suhteita. Tämän yhteiskunnan ydinongelma, kysymys henkilökoh-taisen vapauden rajoista, ei ole moraalinen, vaan poliitiikan asia. Poliitiikan tehtävä ei ole vain delegoi-

da, vaan tuoda esiin kollektiivinen solidaarisuus, ilmaista yhteiskunnan jakautuneisuutta, piirtää näkyviin ristiriitaiset tulevaisuuden näkymät, jotta ratkaisuja voitaisiin tehdä. Jos politiikka ei in-jektoi energiaa toimintaan ja tarjoa ratkaisuja yksilöllistymisen ongelmiin, niitä haetaan muualta, huonoista ja vaarallisistakin vaihtoehdoista, karismaattisista yhteisöistä, urheilun ja television myyteistä, huumeista ja psyykenlääkkeistä. Poliitiikan puuttuminen tekee kansalaisista uhreja, jotka etsivät syyllisiä. Poliitiikan tehtävä on estää se, että sosiaalisen sidoksen esittämisen monopoli jää mediaspektaakkeleille. Poliitiikan tehtävä on avata tulevaisuutta.

Omaperäisintä Ehrenbergin lähestymistavassa on laaja-alainen, erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden rinnakkainen, ”transversaalinen” tarkastelu. Se auttaa näkemään yhteyksiä ja homologi-oita: yrittäjä on yhteiskunnalle samaa kuin urheilija omalla erikoisalueellaan; huumekokemus on virtuaalitodellisuutta. Se auttaa välttämään ansoja, joihin aikalaismiinoosi helposti sortuu: nihilismiin tai vapauden ja yksilöllisyyden ylistämiseen, näkemättä sen ristiriitaisuuksia, vapauden patologioita tai kritiikkiin ilman politiikkaa. Se auttaa ymmärtämään, että yksilöllistyminen on totaalinen muutosprosessi, joka läpäisee kaikki yhteiskunnan rakenteet, että subjektiviteetin historia ei ole subjektiivinen vaan yhteiskunnallinen ilmiö. Sen voi tavoittaa vain niiden konkreettisten muotojen kautta, joissa psyykkinen ruumiilistuu. Minuuden instituutioissa abstraktit yhteiskunnalliset periaatteet konkretisoituvat, antavat konkreettisen mielen kokemuksillemme.